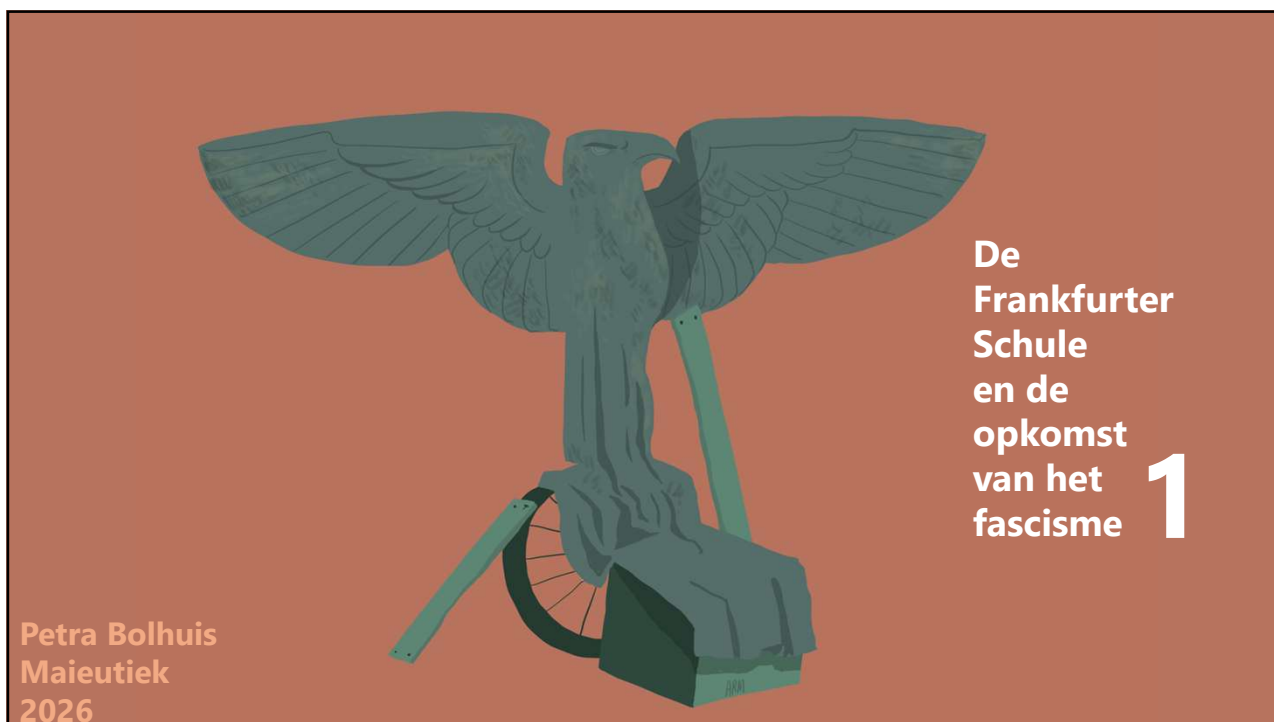

1

Inhoud van de cursus

- Historisch en intellectueel positioneren van de Frankfurters,
- Dialectiek van de verlichting uitleggen:
 - Wat is dialectiek?
 - Welke verbanden zien zij tussen de problemen in de samenleving en de Verlichting.
- Thema's van de essays en onderzoeken:
 - Massacultuur en kunst,
 - Fascisme en de autoritaire persoonlijkheid,
 - Geavanceerde industriële samenleving.
- Specifieke denkers en hun invloed

2

Wat lezen mensen nu in de teksten van de Frankfurter Schule :

- Opkomst van (radicaal)rechts
- Instrumentele rationaliteit als probleem
- Cultuurindustrie en wat dat doet met kunst en cultuur
- Kapitalisme kritiek
- Grote weigering die ook nu onder jongeren herkenbaar wordt
- Thema's als gender, postkolonialisme, antisemitisme
- Publieke intellectuelen die zichtbaar zijn in het maatschappelijk debat

Maieutiek_Frankfurter Schule 2026

3

3

Personen

- Institut für Sozialforschung. Niet alleen de naam maar ook samenstelling veranderde. Ook het belang van de verschillende mensen verandert door de tijd heen. Eilenberg noemt Benjamin een oprichter, zelf denk ik dat dat overdreven is. Lijster deelt ze als volgt in:
- Belangrijk: Horkheimer, Adorno, Marcuse, Fromm, Pollock, Löwenthal. (waarom Weil niet?)
- Gelieerde wetenschappers en kunstenaars Benjamin, Kracauer, Neumann, Kirchheimer
- Tweede generatie: Habermas, Wellmer, Negt en Kluge.
- Derde generatie: Honneth en Brunkhorst.
- Vierde generatie: Forst en Jaeggi.

Maieutiek_Frankfurter Schule 2026

4

4

Vragen over wie er veelal niet toe gerekend worden

- Felix José Weil (1898–1975) Het geld kwam van zijn vader graanhandelaar Weil. Zijn zoon had geen interesse in de handel en wel in het marxisme en hij zette dit project voor hem op.
- Carl Grünberg (1861-1940) Hij werd de eerste directeur omdat geen van de oprichters al zover was met zijn opleiding.
- Angela Davis. (1944) Davis werkte met Marcuse in 1969 en 1970 als docente filosofie aan de Universiteit van Californië – LA en werd er ontslagen vanwege haar banden met de Communistische Partij van de Verenigde Staten en haar "opruimende taal". Na een gewonnen rechtszaak werd ze in haar functie aan de universiteit hersteld, maar in 1970 werd haar leeropdracht niet verlengd.

Maieutiek_Frankfurter Schule 2026

5

5

Kritische theorie?

Marcuse en Horkheimer publiceren een essay met deze naam en dat werd kenmerkend voor het instituut (IFS) Maar is niet alle wetenschap kritisch?

Lijkt op positivisme qua nadruk op empirisch onderzoek over de samenleving. Lijkt op marxisme qua emancipatoire doelstelling. Maar het is uniek in die zin dat volgens het IFS:

- Wetenschap altijd normatief is,
- Onderzoek altijd emancipatoir is, dus bijdraagt aan opheffing van uitbuiting en onderdrukking.
- Wetenschap niet tot een bepaalde stroming of partij mag horen,
- Wetenschappelijk onderzoek niet direct bruikbaar of inzetbaar hoeft te zijn,
- Wetenschappelijk onderzoek ook zelfkritisch moet zijn.

Maieutiek_Frankfurter Schule 2026

6

6

Frankfurter Schule en de Feuerbach these (p.18)

- De Feuerbachthesen zijn stellingen van Marx. Na zijn dood gepubliceerd door Engels. Het is kritiek op Feuerbach die hij te theoretisch vond.
- Feuerbach is interessant omdat hij vindt dat God bestaat uit menselijke projecties. Hij brengt de verantwoordelijkheid naar de mensen. Begrip en theorie moeten kritisch zijn. Volgens Marx is hij te theoretisch, contemplatief en individueel.
- Belangrijkste of meest geciteerde Feuerbach these: 'Filosofen hebben de wereld slechts verschillend geïnterpreteerd; het komt erop aan haar te veranderen.'

Maieutiek_Frankfurter Schule 2026

7

7

Na 1933 (later meer hierover)

- 1933 werd in Duitsland de '*Gleichschaltung*' ingevoerd:
- Communisten en sociaaldemocraten vervolgd. Andere partijen werden gedwongen zichzelf op te heffen. Onafhankelijke vakbonden werden verboden. Kranten, radio en kunst werden gecensureerd vielen onder een ministerie van Propaganda. Joden en politieke tegenstanders werden op grote schaal uit overheidsfuncties, het onderwijs en de rechterlijke macht ontslagen.
- De medewerkers ook van de Frankfurter Schule verloren hun positie en velen vluchtten binnen Europa en later door naar de VS. Velen redden hun leven daardoor.
- Er was één Nederlandse medewerker, **Andries Sternheim** (1890–1944). Hij werd in 1944 vermoord in Auschwitz. Benjamin die nog lang in Europa bleef pleegde zelfmoord toen zijn vlucht dreigde te mislukken in Port Bau.
- Fromm, Marcuse en Löwenthal bleven in de VS.

Maieutiek_Frankfurter Schule 2026

8

8

In de VS (blz 18, 19)

- Horkheimer was zo vooruitziend geweest dat hij voordat alles ingenomen kon worden- wat met vele ander joodse bezittingen gebeurde, de middelen in Zwitserland onderbracht en daarna contact legde met Berkeley en Columbia, universiteiten in de VS. Er waren daar grote geldschieters die hen opdrachten gaven zoals de Rockefeller foundation en The American Jewish Committee. Daarmee deden ze een groot onderzoek naar antisemitisme en vooroordelen.
- Vanaf 1940 verhuisden de FS naar Californië, daar voltooiden Horkheimer en Adorno *De Dialectiek van de Verlichting* en al het werk zou hierna in het licht staan van de tweede wereldoorlog en de opkomst van rechts-radicalen bewegingen zoals het fascisme.
- In 1946 worden ze gevraagd om terug te keren naar Frankfurt. Horkheimer bezoekt de universiteit daar en vindt ze hypocriet. Er is daar volgens hem geen of weinig zelfreflectie. Het is alsof het nazisme hen niet geraakt heeft en ze nu het voorbij is verder kunnen alsof er niets gebeurd is.

Maieutiek_Frankfurter Schule 2026

9

9

Waarom wel of niet terug naar Duitsland

- Te weinig reflectie: Mensen werken en feesten in dezelfde gebouwen, muziek van Wagner is populair en er wordt eerherstel bepleit voor Heidegger. Die mag na 1949* weer aan het werk en krijgt de status 'emeritus hoogleraar'.
- Adorno wordt hoogleraar en een collega schrijft dat je alleen maar Jood hoeft te zijn en Horkheimer hoeft te kennen. Kortom het antisemitisme is nog steeds aanwezig.
- Toch gaan ze vanwege de jeugd en die leert 'alsof de geest van Talmoedische geleerden in hen is gevaren', aldus Adorno.

* Zie voor details plato.stanford.edu/entries/heidegger/

Maieutiek_Frankfurter Schule 2026

10

10

Ideologie en zelfkritiek (blz 21)

- Habermas werd assistent van Adorno, maar Horkheimer, die steeds conservatiever lijkt te worden vond hem te Marxistisch. Zijn Habilitatie werd tegen gehouden, een vaker gebruikt machtsmiddel in Duitse universiteiten. Habermas vertrekt naar Marburg en komt dan terecht bij Gadamer in Heidelberg als bijzonder hoogleraar. Pas in 1964 keert hij terug naar de Frankfurter Schule waar hij o.i.v. Adorno dan Horkheimer opvolgt als leider van het instituut.

Ideologie en zelfkritiek (blz 22/23)

- Eind jaren 60 toen Frankfurt – met die nieuwe generatie studenten- het centrum werd van de studentenbeweging kwam er opstand. Horkheimer had pogingen gedaan het marxistische verleden weg te houden uit angst o.a. vanwege Mccarthy in de VS. Horkheimer werd steeds conservatiever; tegen de pil en voor de VS in Vietnam. Adorno was moderner maar belt wel de politie bij een universiteitsbezetting dat brandt zijn reputatie af.
- Marcuse neemt het stokje over en wordt dé filosoof van de nieuwe generatie met boeken als *De eendimensionale mens*.

Nieuwe namen

- Marcuse heeft veel invloed op nieuwe en kritische denkers als Angela Davis. Maar ook daar zijn grenzen blijkt uit haar ontslag in 1970.
- Habermas krijgt uiteindelijk een aanstelling bij het Max Planck instituut en schrijft daar zijn magnum opus '*De theorie van het communicatieve handelen*'. Dat is klaar in 1981 en dan wordt hij directeur van de Frankfurter Schule tot aan 1994.
- Habermas (1929-2026) is de meest invloedrijke filosoof van Duitsland en misschien wel van Europa na de tweede wereldoorlog. Niet in de laatste plaats vanwege zijn lange staat van dienst. Tot zijn dood blijft hij actief.

Maieutiek_Frankfurter Schule 2026

13

13

Frankfurter Schule nu

- Van 2001 tot 2018 neemt Honneth het leiderschap van de Frankfurter Schule over van Habermas. De Groene schreef een artikel waarvan de kop luidt 'Bedolven onder het verleden'. (zie linkjes)
- Toch geeft Honneth zelf een nieuwe wending waarbij het begrip '*Anerkennung*' een centraal begrip is. Niet alleen sociaal economische aspecten, maar ook erkenning spelen een rol bij de opkomst van radicale stromingen is zijn bijdrage.
- Sinds 1 Juli 2021 is Stephan Lessenich 'Kooperationsprofessur für Gesellschaftstheorie und Sozialforschung am Fachbereich Gesellschaftswissenschaften der Goethe-Universität.' (bron: de site van IFS.)

Maieutiek_Frankfurter Schule 2026

14

14